

บทที่ 3

องค์ประกอบและลักษณะของชุมชน

ชุมชน เป็นองค์กรทางสังคม หมายถึง กลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสนใจ หรือเป้าหมายร่วมกัน แต่ละชุมชนย่อมจะมีขนาดแตกต่างกัน บางชุมชนมีขนาดใหญ่ บางชุมชนมีขนาดเล็ก ไม่ว่าจะเป็ชุมชนขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กจะมีลักษณะ โครงสร้างและองค์ประกอบที่เหมือนกัน

องค์ประกอบของชุมชน

ชุมชน เป็นองค์กรทางสังคม ไม่ว่าจะเป็ชุมชนขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กจะมีลักษณะโครงสร้างและองค์ประกอบที่เหมือนกัน คือ

1. คนหรือกลุ่มของบุคคลที่อยู่รวมกันจำนวนหนึ่ง
2. มีอาณาเขตหรือสถานที่ตั้งตามธรรมชาติ ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกัน
3. มีความสัมพันธ์ของสมาชิก มีความสนใจหรือดำรงชีวิตในสังคมอย่างเดียวกัน มีความผูกพันในการรวมกันในชุมชนนั้น ๆ
4. มีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน
5. มีสถาบันและองค์กรทางสังคมที่ให้ประโยชน์และบริการร่วมกัน

ประเภทของชุมชน

ประเภทของชุมชน สามารถแบ่งได้หลายรูปแบบ แต่โดยทั่วไปแล้วแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. แบ่งตามวิวัฒนาการของมนุษย์
2. แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของประชาชน
3. แบ่งตามจำนวนพลเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชน

4. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชน

1. แบ่งตามวิวัฒนาการของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในชุมชน แบ่งเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

- ชุมชนบุพกาล เป็นชุมชนเก่าแก่ในอดีตที่ดำรงชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านที่อยู่อาศัยและอาหารการกิน

- ชุมชนเกษตรกรรม ส่วนมากจะประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ เช่น การทำนา ทำสวน ทำไร่ รู้จักประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ปรับปรุงการดำรงชีวิตดีขึ้นทั้งทางด้านที่อยู่อาศัยและอาหารการกิน

- ชุมชนอุตสาหกรรม พัฒนาจากชุมชนเกษตร โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรง ทำให้ผลผลิตดีขึ้นทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ

2. แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของประชาชน ตัวกำหนดประเภทของชุมชนที่สำคัญคือ การดำรงชีวิต ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- ชุมชนปฐมภูมิ เป็นชุมชนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความผูกพันทางใจอย่างแน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนขนาดเล็ก

- ชุมชนทุติยภูมิ ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีความผูกพันทางใจ มีความสัมพันธ์กันโดยกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบวินัย ประเพณี และวัฒนธรรม

3. แบ่งตามจำนวนพลเมืองที่อาศัย โดยยึดคร่าวเรือนและความหนาแน่นของประชากรเป็นหลัก

4. แบ่งตามลักษณะของกิจกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ไม่ค่อยมีความผูกพันทางใจ เช่น ศูนย์กลางการค้า การศึกษา การขนส่ง เป็นต้น

ลักษณะของชุมชนไทย

ลักษณะของชุมชนไทย ยังไม่มีเกณฑ์มาตรฐานที่จะกำหนดลักษณะของชุมชนไทยที่แน่นอน ได้มีหลักเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันออกไป ได้แก่

1. แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน

การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ชุมชนชนบท (rural community) หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ มีความสนิทสนม คั่นเคยเป็นกันเอง มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างแน่นแฟ้น มีความรู้สึกเป็นอย่างเดียวกัน มีการพบปะสังสรรค์กันอย่างเสมอ มีแบบอย่างของการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพคล้ายกัน สภาพความเป็นอยู่ตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ กระบวนการทางสังคมขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรม คือ มีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ ประชาชนมีความผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมมากกว่าชุมชนเมือง มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่น้อยกว่าชุมชนเมือง สมาชิกในครอบครัวจะเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกในครอบครัวมากกว่าในชุมชนเมือง มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่มักจะขาดทักษะในการประกอบการและการจัดการแบบทันสมัย

สนธิ สัมครการ (2529 : 35) ได้สรุปความหมายของชนบท (Rural) ไว้ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 เป็นท้องที่หรืออาณาเขต ซึ่งมีลักษณะพิเศษของตนเอง ตามปกติแล้วอาณาเขตที่เป็นชนบทย่อมแตกต่างไปจากอาณาเขตที่เป็นเมือง อาณาเขตชนบท มักประกอบด้วยพื้นที่ซึ่งใช้ในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ป่าไม้ และการประมง เป็นส่วนใหญ่ ที่เหลือก็เป็นที่อยู่อาศัยรวมทั้งสถานที่สำหรับแลกเปลี่ยนค้าขาย และสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพอื่น ๆ

ประการที่ 2 ผู้คนหรือประชากรที่ดำรงชีวิต หรืออาศัยทำมาหากินอยู่ในชนบท ซึ่งบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง ผู้รับจ้างทำงานในไร่ นอกนั้นก็ยังมีพ่อค้า คหบดี ข้าราชการ ครู พัฒนาการ รวมทั้งพระสงฆ์และหมอไสยศาสตร์ด้วย

ประเทศไทยเราส่วนใหญ่ เป็นชุมชนชนบท เพราะประชาชนที่อาศัยทำมาหากินในชุมชนชนบทมีมากกว่าชุมชนเมือง ทำให้ชุมชนไทยส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท จึงส่งผลให้คนไทยทั่วไปมีลักษณะดังนี้ คือ

1. ชาวชนบทจะอยู่กันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักสนิทสนมกัน มีการติดต่อไปมาหาสู่กันเป็นประจำ มีความสัมพันธ์และมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ

2. การดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา คล้ายคลึงกันหรือเท่าเทียมกัน มีการนับถือศาสนาหรือมีทัศนคติความเชื่อถือคล้ายคลึงกัน การประกอบอาชีพส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เช่น เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำนา ประมง ซึ่งงานเหล่านี้มักทำเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ แม้ว่ารายรับจะได้ไม่สม่ำเสมอทั้งปี แต่ชาวชนบทส่วนใหญ่จะรู้สึกเข็มัดเข็ม แต่ในบางโอกาสก็จะจ่ายฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น เช่น งานแต่งงาน งานบวช-นาค งานศพ งานบุญต่าง ๆ

3. มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมาก นอกจากพ่อแม่ ลูกแล้ว จะมีปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติรวมอยู่ด้วย

4. เป็นคนหัวโบราณ เชื่อในเรื่องของโชคลาง ของขลัง มีความคิดแคบ จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในเรื่องที่ตนไม่เข้าใจ

1.2 ชุมชนเมือง (urban community) เป็นชุมชนที่มีประชากรอยู่รวมกันจำนวนหนึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลหรือเทศบาล มีประชากรหนาแน่น เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ทางอาชีพ เศรษฐกิจ ธุรกิจ และนันทนาการ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กัน รู้จักเฉพาะในตำแหน่งหน้าที่การงานมากกว่าความสัมพันธ์ในทางส่วนตัว ต่างคนต่างอยู่ มีศูนย์กลางความเจริญและความเสื่อมโทรมรวมอยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ อากาศไม่บริสุทธิ์ ซึ่งพอสรุปลักษณะของชุมชนเมืองได้ดังนี้

1.2.1 ประชาชนอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น มักเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย การศึกษา การคมนาคม

1.2.2 ความเป็นอยู่ของประชากร จะเป็นลักษณะตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างบุคคลมีน้อย ขาดความใกล้ชิดและความเป็นกันเอง ถ้ามีการติดต่อขึ้นกับผลประโยชน์มากกว่าความใกล้ชิด สนับสนุน มีช่องว่างและความแตกต่างระหว่างประชากร

1.2.3 จะเน้นด้านวัตถุนิยม มีการแข่งขันตลอดเวลา ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางจิตใจ

1.2.4 มีขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความเชื่อถือ แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะจะรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามามาก

1.2.5 เป็นครอบครัวขนาดเล็ก โดยมากมีเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น มีอัตราการเกิดต่ำ เพราะชาวเมืองรู้จัก เข้าใจวิธีการคุมกำเนิด และมีแหล่งบริการทางด้านสุขภาพอนามัยเพียงพอ

1.2.6 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว

1.2.7 รัศมีรายไ้ของกรวยและกรนจะต่างกันมาก

2. แบ่งตามลักษณะการปกครอง

การแบ่งตามลักษณะการปกครอง (administration unit) เป็นการแบ่งตามลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2475 โดยแบ่งได้ดังนี้

2.1 หมู่บ้าน เป็นการรวมกันหลาย ๆ ครอบครัว ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณหรืออาณาเขตเดียวกัน มีจำนวนประชากร 200 คน เป็นหมู่บ้านหนึ่ง แต่ถ้าจำนวนคนน้อยบ้านเรือนห่างไกล จำนวนอย่างน้อยที่ตั้งหมู่บ้านได้ จะต้องมิจำนวนไม่ต่ำกว่า 5 ครัวเรือน มีผู้ใหญ่-บ้าน เป็นผู้ครองท้องถิ่น

2.2 ตำบล หลายหมู่บ้านรวมกันมีประชากรประมาณ 2,000 คนขึ้นไป โดยมีอาณาเขตที่ค่อนข้างแน่นอน มีกำนันเป็นผู้ปกครองท้องถิ่น

2.3 อำเภอ หลาย ๆ ตำบลรวมกัน มีประชากร 2,000 คนขึ้นไป อยู่ในเขตปกครองเดียวกัน มีนายอำเภอเป็นผู้ปกครองท้องถิ่น

ในแต่ละอำเภอยังแบ่งออกเป็น เขตสุขาภิบาลและเทศบาลอีกด้วย โดยพิจารณาจากพื้นที่และความเจริญ ถ้าเป็นสุขาภิบาลจะต้องมีเนื้อที่ประมาณ 1-4 ตารางกิโลเมตร มีร้านค้าอย่างน้อย 10 ห้อง และราษฎรอย่างน้อย 1,500 คน โดยมีคณะกรรมการสุขาภิบาลเป็นผู้ดูแล รับผิดชอบ

สำหรับเทศบาล มีเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร

เทศบาลตำบล มิได้ระบุไว้ว่าจะต้องมีพลเมืองหรือความหนาแน่นของประชากรอย่างน้อยแค่ไหน

เทศบาลเมือง จะต้องมิจำนกรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนขึ้นไปต่อ 1 ตารางกิโลเมตร

เทศบาลนคร ได้แก่ ท้องถิ่นที่ราษฎรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป มีความหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร

3. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม

การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม (social activities) สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

3.1 ศูนย์กลางการศึกษา (education center) เป็นชุมชนที่มีสถาบันการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ปฐมวัย ประถม มัธยม และอุดมศึกษา แต่ละระดับมีหลายสถาบันเป็น ชุมชนที่ประชากร ส่วนใหญ่ไปรับการศึกษา

3.2 ศูนย์กลางการค้า (trade center) ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตสุขาภิบาล หรือเทศบาล มีอาคารร้านค้า จำหน่ายสินค้า และแลกเปลี่ยนสินค้า มักจะมีประชาชนอาศัยกันอยู่หนาแน่น

3.3 ศูนย์กลางการขนส่ง (transportation center) เป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม เช่น ศูนย์กลางการขนส่งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ เป็นแหล่งรวมผู้โดยสาร มีการขนส่งถ่ายและจำหน่ายสินค้า ทำให้มีประชากรมาอาศัยอยู่หนาแน่น

3.4 ศูนย์กลางการบริการ (service center) มีแหล่งบริการด้านต่าง ๆ เช่น โรงภาพยนตร์ โรงพยาบาล ตลาด ไปรษณีย์ ชุมสายโทรศัพท์ ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมาอาศัยกันอยู่หนาแน่น

สภาพปัญหาของชุมชนไทยโดยทั่วไป

ปัญหา คือ ข้อเค็ดรื้อนหรืออุปสรรคที่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นผล ทำให้ประชาชน หรือชุมชนไม่ได้รับความสุข ความสะดวกสบายเท่าที่ควร จำเป็นที่จะต้อง ร่วมมือช่วยกันแก้ไขให้หมดไป

สภาพปัญหาของชุมชนไทยในปัจจุบัน จะพบว่าแต่ละชุมชนมีสภาพปัญหามากมาย บางปัญหาเป็นปัญหาของคนส่วนใหญ่ บางปัญหาเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน บางปัญหาเมื่อแก้ไขแล้วอาจมีผลให้เกิดปัญหาแทรกซ้อนตามมา ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ อาจจะแยกสรุปปัญหาเป็นหัวข้อที่สำคัญได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันปัญหาด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อการค้ารงชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าประชากร ถึง 15 ล้านคน จาก 60 ล้านคน อยู่ในสภาพที่ยากจน มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนเพียง 300 - 400 บาท ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของประชากรถึง 25 เปอร์เซ็นต์ของประเทศ อยู่ในสภาพที่ยากจน และที่เลวร้ายไปกว่านี้ การพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันประสบความล้มเหลว ก่อให้เกิดปัญหาตามมาขึ้นในสังคม คนที่มีรายได้สูงมีการดำรงชีวิตฟุ้งเฟ้อ มีลักษณะเน้นวัตถุนิยมมากขึ้น ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีสูง ทิศทางการพัฒนาประเทศที่คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า เป็นการมองไปข้างหน้า บนข้อมูลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง บุคคลชั้นนำของประเทศ ทั้งผู้นำ นักบริหาร นักวิชาการ ต่างยอมรับว่าจุดมุ่งหมายของประเทศ คือ ประเทศมีความมั่นคง ประชาชนมีความมั่นคง ในขณะที่เดียวกันได้ทุ่มเททรัพยากรทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิค ต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ การมุ่งเฉพาะให้เกิดความมั่นคงและมั่งคั่ง โดยไม่ได้คำนึงผลดีผลเสีย จึงมีปัญหาควบคู่กันมา คือ

1.1 ทรัพยากรของชาติ ในอดีตประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่จากการที่ไม่ได้มีการสงวนทรัพยากรเหล่านั้นอย่างรัดกุม จึงทำให้ปัจจุบันไม่ว่า ดิน น้ำ ป่าไม้ และอากาศ ถูกทำลายกันมากมายจนเกิดปัญหาแวดล้อม ภัย ดินเสื่อม แหล่งน้ำ ระบบนิเวศน์ของป่าสูญเสี ภัยภาวะมลพิษมากบนทุกพื้นที่ของประเทศ

1.2 ปัญหาทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาคนว่างงาน ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหายาเสพติด ปัญหาสุขภาพอนามัย

1.3 ปัญหาสถาบันครอบครัวถูกทำลาย สมาชิกของครอบครัวต้องดิ้นรนจากภาวะเศรษฐกิจรัดตัว ทำให้ทุกคนต้องไปทำหน้าที่เพื่อความอยู่รอดในสังคม ไม่มีเวลาสนใจหรือเอาใจใส่ต่อสมาชิกในครอบครัวเท่าที่ควร ทำให้เกิดความห่างเหิน พลัดพราก แยกแยก ครอบครัว ขาดความอบอุ่น ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามมา

1.4 สังคมไร้ความหวัง ศีลธรรม จรรยา ของคนในชาติค่อนข้างห่อนยาน ศูนย์รวมแห่งจิตใจมีน้อย ผู้คนบางส่วนถอยหลังกลับเข้าสู่ความคิดความเชื่อมงาย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวมมากขึ้น

1.5 เกิดช่องว่างทางสังคม ระหว่างคนรวยกับคนจน มีเงื่อนไขในการจ้างงาน มีการได้เปรียบเสียเปรียบกันทุกในสังคม ทั้งด้านการศึกษา การดำรงชีวิต สภาพความเป็นอยู่ การยอมรับของคนในสังคม ตลอดจนการกำหนดอนาคตของตนเอง คนรวยมีโอกาสมองแผนไว้ล่วงหน้าและเดินตามแผนที่วางไว้ ส่วนคนจนปล่อยชีวิตตามยถากรรม ดำรงชีวิตไปวัน ๆ

2. ปัญหาทางด้านสังคม

ปัญหาทางด้านสังคม เป็นปัญหาหรือสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ไม่พึงปรารถนาที่เกิดขึ้นในสังคม และมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาทาง แก้ไขให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในสังคม ปัญหาทางสังคมของไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดปัญหาได้หลายอย่าง ได้แก่

2.1 ปัญหาการย้ายถิ่นของประชากร มักจะเป็นการย้ายจากชุมชนชนบทเข้าสู่ชุมชนเมือง เพราะโอกาสทางเศรษฐกิจ ทางการศึกษา จึงมักจะมีปัญหาเรื่องที่พักอาศัย การปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ การแข่งขันทางการประกอบอาชีพ การแข่งขันทางการศึกษา ปัญหาสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม

2.2 ปัญหาสวัสดิภาพแรงงาน การขัดแย้งกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง การถูกออกจางาน การถูกลดอัตราค่าจ้าง

2.3 ปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมไทยในปัจจุบัน ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาทั้งทางด้านส่วนตัวและปัญหาทางสังคม คนที่ประสบปัญหายาเสพติด จะเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัวที่เกิดความไม่สงบสุข การทะเลาะเบาะแว้ง การขโมย ปัญหาอาชญากรรม ดังนั้น ปัญหานี้เป็นปัญหาที่กระทบต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องหาทางแก้ไขและปราบปราม

2.4 ปัญหาการว่างงาน สภาพสังคมไทยในปัจจุบันประชาชนมีการว่างงานมาก เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจของประเทศ การเลิกงานของประชาชนและนิสัยของคนไทยที่ไม่ได้รับการฝึกให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2.5 ปัญหาสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยในปัจจุบัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น และวิกฤตการณ์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ปัญหามลภาวะหลายรูปแบบ ล้วนแต่เผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติของประเทศลงไปเป็นอย่างมาก ความเสื่อมโทรม

และความขาดแคลนทางด้านทรัพยากรจะปรากฏให้เห็นมากขึ้น ถ้าขึ้นไปต่อไว้ในลักษณะนี้ต่อไป สังคมไทยจะต้องประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างหนัก

3. ปัญหาทางการเมืองและการปกครอง

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง มาเป็นแบบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบันล่วงเลยมาเป็นเวลา 60 กว่าปี แต่ระบบการเมืองของไทยยังไม่เติบโตเท่าที่ควร ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองเท่าที่ควร โดยเฉพาะนิสัยพื้นฐานเดิมของคนไทยค่อนข้างเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น ไม่สนใจสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้ง ไม่ชอบแสดงออกและไม่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาการปกครองประเทศ การดำเนินชีวิตแบบระบอบประชาธิปไตยไม่สมบูรณ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการเมืองของประเทศไทยเอง แต่ละยุคแต่ละสมัยมักจะอยู่ในมือของคนกลุ่มหนึ่งประมาณ 300 - 400 คน และจำนวนนี้จะมีทหารอยู่จำนวนหนึ่ง เนื่องจากผู้ที่มีฐานะทางระบือบวินัย และอีกจำนวนหนึ่งนักการเมืองจะมาจากผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีโอกาสสัมผัสจริง ๆ กับชุมชนที่มีปัญหาน้อยมาก ระบบการเลือกตั้งจะนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้นช่องว่างระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการ และนักการเมืองกับประชาชนจะมีมากขึ้น

สภาพปัญหาของชุมชนชนบท

ปัญหาของชุมชนชนบท โดยทั่วไป จะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน จะเห็นว่าชนบทเป็นที่รวมของคนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ จำนวนไม่มากนัก ชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ มาตรฐานการครองชีพต่ำ ดังนั้นปัญหาส่วนใหญ่ ได้แก่ การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง ซึ่งแยกออกได้ดังนี้

1. ปัญหาทางการศึกษา

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ที่จะช่วยให้ทรัพยากรมนุษย์มีความสามารถที่จะแปรสภาพทรัพยากรอื่น ๆ ให้มีคุณค่าขึ้นมา จากสภาพความเป็นจริงแล้ว ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งรัฐพยายามที่จะแก้ปัญหาดังนั้น เพราะถือว่าคนทุกคนมีโอกาสที่จะมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีโอกาสที่จะมีการ

ศึกษาที่ดี มีความรู้ที่มีคุณค่า มีงานที่ทรงเกียรติ และมีการใช้ชีวิตส่วนตัวที่สร้างสรรค์ และทำ
อย่างไรที่จะให้คนที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีความรู้สูงขึ้น เพราะมั่นใจว่า การ
ศึกษาควรเป็นกระบวนการให้คนชั่วเป็นคนดี คนโง่เป็นคนฉลาด แต่สภาพปัจจุบัน ปัจจัยที่ทำให้
ให้การศึกษาของชาวชนบทอยู่ในระดับต่ำ เพราะเหตุหลายประการด้วยกัน คือ

1.1 มีสถาบันการศึกษาน้อย ส่วนใหญ่ในชนบทจะมีเฉพาะการศึกษาภาค
บังคับ

1.2 ขาดความกระตือรือร้น โดยพื้นฐานนิสัยประจำชาติของคนไทย ชอบ
ความเป็นอยู่แบบสบาย ๆ ไม่ต้องการค้ำจุนร่น เข้าทำนอง "เข้าชาม เย็นชาม"

2. ปัญหาด้านความเชื่อ ค่านิยม การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความเชื่อ ค่านิยม การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ
จะเห็นว่าประสิทธิภาพและผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในขั้นต่ำ จึงมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอาจ
จะเป็นเพราะ

2.1 คุณภาพของดิน เนื่องจากเกษตรกรใช้เนื้อดินในการเกษตรเป็นเวลายาวนาน ขาดการบำรุงดิน ดินจึงอยู่ในสภาพเสื่อม

2.2 ขาดความรู้ที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ โดยเฉพาะเครื่องมือสมัยใหม่ที่จะช่วยในการทุนแรงเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่ประชาชนโดยเฉพาะชนบทยังไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง คงใช้เครื่องมือเกษตรกรรมแบบเก่า

2.3 ขาดแคลนน้ำ ปัจจุบันเกษตรกรยังคอยน้ำจากธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่รัฐได้สร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำ แต่ยังไม่เพียงพอที่จะระบายน้ำจากเขื่อนเข้าสู่ไร่นาได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ การทำลายธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ เมื่อถึงฤดูฝนแทนที่จะได้ใช้น้ำฝนกลับกลายเป็นน้ำท่วม ซึ่งทำให้เกิดความเสียหาย

2.4 ขาดแคลนทุนทรัพย์ที่ใช้ในการลงทุน ชาวชนบทส่วนใหญ่ยากจน ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอในการทำมาหากิน จึงใช้วิธีการกู้จากแหล่งเงินเชื่อจากการเกษตร รายได้จากผลผลิตไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นค้ำหนัสนินและคอกเบี้ย

2.5 ขาดความอดทน ชอบเลื่องงานหนัก คนไทยทั่วไปรักสนุก สะดวกสบาย ลังคมเดิมไม่ต้องการแข่งขัน เมื่อมีการแข่งขัน ต้องขยันและอดทน คนไทยก็มักจะ

หลักเลี้ยง ขอบได้อะไรมาง่าย ๆ ลงแรงน้อย อาชีพที่คล้ายกับเลี้ยงโชค รวยเร็ว ไม่ต้องทำงานหนัก

3. ปัญหาด้านสังคม

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงด้านสถาบันครอบครัวของสังคมชนบทหลายประการด้วยกัน ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ตามีภรรยาต้องมีการกึ่งในการหารายได้มาเลี้ยงชีพเพิ่มขึ้น การเอาใจใส่ต่อสมาชิกในครอบครัวมีน้อยลง ครอบครัวมีปัญหามากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการเลี้ยงดูบุตรและคนชราเพิ่มขึ้น สังคมชนบทไทย จึงต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมหลายประการ คือ

3.1 ปัญหาความยากจน ชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร รายได้น้อย แต่รายได้ในการดำรงชีพค่อนข้างสูง รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้มีหนี้สินและเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ตามมา

3.2 ปัญหาด้านโภชนาการและอนามัย ชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ในเรื่องคุณภาพของอาหาร ขาดเงินที่จะซื้ออาหาร ภาวะการขาดสารอาหารวัยเด็กค่อนข้างสูง ขาดการรักษาดูแลที่อยู่อาศัย ขาดแคลนแหล่งที่จะให้บริการด้านสุขภาพอนามัย โดยเฉพาะ โรงพยาบาลและสถานอนามัย เมื่อมีการเจ็บป่วยจึงใช้วิธีการรักษาตนเองแบบแผนโบราณ เพราะไม่สะดวกในการเดินทางและไม่มีเงินที่จะเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และค่ารักษาพยาบาลที่ค่อนข้างสูง

3.3 การศึกษาต่ำ เพราะขาดแคลนทั้งโรงเรียน ครู และเงิน จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา ได้แก่ ปัญหาคนว่างงาน ประชาชนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ประชาชนไม่กระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง ไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญในการร่วมมือกับรัฐบาล ในการพัฒนาประเทศ

3.4 ปัญหาด้านอาชญากรรม เป็นปัญหาที่สืบเนื่องจากปัญหาอื่นที่มีผลกระทบต่อสังคมและชุมชน ซึ่งเกิดจากปัญหาภายในครอบครัว ปัญหาว่างงาน ปัญหายากจน ปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งในปัจจุบันสังคมประสบปัญหาเศรษฐกิจ จึงมีผลกระทบต่อสุขภาพจิตเป็นอย่างมาก ปัญหายาเสพติด ปัญหาของสภาพแวดล้อม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านอาชญากรรม โดยเฉพาะสถิติในชนบทเพิ่มขึ้นกว่าเดิม และจะเริ่มใช้วิธีเลียนแบบอาชญากรรมในเมืองหลวง

4. ปัญหาการบริหารงานของรัฐ

ตามนโยบายในการบริหารงานของรัฐ ส่วนใหญ่จะเน้นพัฒนาชนบท แต่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ปัจจุบันนี้การให้บริการของรัฐถึงมือประชาชน โดยเฉพาะประชาชนชนบทน้อยมาก ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุมาจาก

4.1 ขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการ ยังก่อให้เกิดที่ห่างไกลความเจริญมากเท่าไร ก็ยังไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมด้วยแล้ว ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่อยากจะไปอยู่ จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่ชอบทำงานในเมืองที่มีความเจริญแล้ว

4.2 ขาดแคลนงบประมาณ รัฐบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะพัฒนาชนบท

4.3 ขาดการประสานงาน การบริหารงานของรัฐแต่ละหน่วยงาน โดยเฉพาะกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ยังไม่มีการประสานงานกันเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดความสับสนของสมาชิกในสังคม

5. สภาวะแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

สภาวะแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ความผันผวนของดินฟ้าอากาศ มักจะเกิดขึ้นบ่อย เช่น พายุพัดพาบ้านเรือนพังพินาศ น้ำท่วม ซึ่งแต่ละปีมีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ประชาชนในชนบทต้องย้ายถิ่น เพื่อหาที่ทำกินใหม่ สิ่งเหล่านี้จะเกิดผลกระทบต่อชนบทและเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาของสังคมชนบท

จากสภาพปัญหาของชุมชนไทยโดยทั่วไป และชุมชนไทยในชนบท ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสมาชิกในชุมชน ต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไข และหาแนวทางพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนทุกคน ให้ได้รับการพัฒนาให้เป็นที่ไปตามศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และความสามารถ เพื่อเป็นคนที่มีความสุขดี มีคุณภาพ มีความสุข มีคุณธรรมจริยธรรม รู้จักตนเอง รู้เท่าทันโลก สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่าตลอดทั้งรู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนและของประเทศชาติ

บทสรุป

ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคม ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง อาศัยอยู่ในขอบเขตจำกัด มีความสนใจ ความรู้สึก ค่านิยม ทัศนคติ ขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน และผลประโยชน์ไปในทิศทางเดียวกัน สามารถทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการร่วมกัน โดยใช้สถาบันในชุมชนเป็นแหล่งบริการ

ประเภทของชุมชน แบ่งได้หลายลักษณะ แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน ตามลักษณะการปกครอง และตามลักษณะของกิจกรรมทางสังคม การดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีปัญหาหลายด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาด้านความเชื่อ ค่านิยม การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ปัญหาการบริหารของรัฐ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อประเทศจะได้ก้าวไปสู่ประเทศที่พัฒนา และประชาชนจะได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีประสิทธิภาพ และมีความสุขในการอยู่ร่วมกัน

คำถามทบทวน

1. องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง
2. ชุมชนแบ่งได้กี่ประเภท อะไรบ้าง
3. ลักษณะของชุมชนไทยโดยทั่วไปเป็นอย่างไร
4. ลักษณะของชุมชนชนบท และชุมชนเมืองเป็นอย่างไร
5. จงเปรียบเทียบลักษณะของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท
6. ปัญหาของชุมชนไทยในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- ฉัจฉลดา พิษิตบัญชาการ. ปัญหาสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- พรรณี พีรพรรณานาและคณะ. "การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท." การศึกษาแห่งชาติ. 24, 1
(4 ตุลาคม - พฤศจิกายน 2532)
- สนิท สมัครการ. "การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท." สารพัฒนาหลักสูตร. 7, 6 (ธันวาคม 2529)
33.
- สุวิทย์ แก้วเหล็ก. "วิเคราะห์การพัฒนาชนบทโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก." พัฒนาชุมชน.
36, 2 (กุมภาพันธ์ 2540)

